

Postępowanie dowodowe w polskim procesie karnym

Evidence proceedings in a polish criminal trial

*Dominika Merchel**
dominika.merchel@gmail.com

Presentado: febrero 25 de 2016. Aceptado: 03 de mayo de 2016

Podsumowanie

Tekst zawiera podstawowe informacje dotyczące polskiego procesu karnego w porównaniu do wybranych innych współczesnych modeli europejskich. Referuje naczelną zasadę postępowania dowodowego takie jak zasada prawdy materialnej, zasada bezpośredniości i swobodnej oceny dowodów. Odnosi się także do szczegółowych rozwiązań przyjętych w kodeksie postępowania karnego. Co więcej, wskazuje na trudności związane z wielką zmianą procedury karnej wprowadzoną w 2015 r., w szczególności w zakresie możliwości wprowadzenia do procesu tzw. „dowodów prywatnych”. Artykuł przedstawia także poszczególne dowody takie jak zeznania świadków, opinie biegłych, wyjaśnienia oskarżonych oraz wyróżnia rodzaje świadków w świetle obowiązujących przepisów. Odnosi się również do problematyki konstrukcji tzw. „owoców z zatrutego drzewa”.

Słowa kluczowe: proces karny, postępowanie dowodowe, zasada prawdy materialnej, zasada bezpośredniości, zasada swobodnej oceny dowodów, dowód prywatny, owoce z zatrutego drzewa.

Summary

The text contains elementary information about grounds of polish criminal trial procedure with reference to other modern European trials. It refers to dominant principles about gathering and examination of evidence such as principle of material truth, principle of direct examination and principle of free assessment of evidence. Moreover, it includes detailed regulations of the code of criminal procedure. Further, it points out number of difficulties related to the big amendment of criminal trial adopted in 2015 especially associated with implementation and using of so-called private evidence. The article also discusses various evidences such as testimony of a witness, expert or party and clarify many kinds of witnesses existing in polish law. It also report constructions of the inadmissibility in evidence such as fruits of the poisoned tree.

Keywords: Criminal trial, evidence proceedings, material truth, direct examination, free assessment of evidence, private evidence, fruits of the poisoned tree.

1. Źródła prawa karnego procesowego

Podstawowym i nadrzędnym źródłem prawa w Polsce jest Konstytucja z 1997 r.¹ Zawiera ona szeroki katalog praw i wolności obywatelskich a także reguluje kwestie ustrojowe, w tym także te związane z wymiarem sprawiedliwości. Konstytucja stanowi, że każde postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne, określa maksymalny czas zatrzymania, prawo do obrony, zasadę domniemania niewinności, prawo do rzetelnego procesu, prawo do zaskarżania orzeczeń a także porusza kwestię ekstradycji. Powyższe stanowi zarys regulacji dotyczących postępowania karnego, który uzupełniają ustawy.

Współczesny polski proces karny ma cechy modelu skargowo-inkwizycyjnego podobnie jak proces angielski i francuski jednakże zbliżony jest najbardziej do procesu niemieckiego.²

W ramach postępowania wyróżnia się wyraźnie trzy etapy: przedsądowe (przygotowawcze), sądowe i wykonawcze. Na każdym z nich szczególną rolę odgrywa organ publiczny. Ma to bezpośredni wpływ na zasady postępowania dowodowego i uprawnienia stron w tym zakresie.

Podstawową, poza konstytucją, ustawą zawierającą normy prawa karnego procesowego jest kodeks postępowania karnego z 1997 r. Zawiera on normy odnoszące się do dwóch pierwszych stadiów procesu³ który obliguje organy procesowe i uczestników do

postępowania wg sprecyzowanych zasad. Zasady odnoszące się wprost do postępowania dowodowego na każdym etapie procesu to zasada prawdy materialnej, zasada bezpośredniości, szybkości i koncentracji procesu a także swobodnej oceny dowodów.

2. Zasada prawdy materialnej

Jak wcześniej wskazano proces karny w Polsce dzieli się co do zasady na trzy podstawowe stadia. Pierwszym z nich jest stadium przygotowawcze, którego celem jest ustalenie czy został dokonany dany czyn, czy stanowi on w świetle obowiązujących przepisów czyn zabroniony, wykrycie sprawcy i przygotowanie sprawy do przedstawienia jej sądowi. Na tym etapie postępowania dominuje model inkwizycyjny. Organem powołanym do ścigania przestępstw jest prokuratura.

Prokurator (wyjątkowo w sprawach mniejszej wagi Policja) prowadzi śledztwo (wyjątkowo dochodzenie). Jakkolwiek podejrzany uzyskuje status strony, co wiąże się przede wszystkim z obowiązkami po jego stronie, ma on również uprawnienia takie jak m.in. możliwość składania wniosków oraz zapoznanie się z aktami postępowania. Podejrzany ma inicjatywę dowodową oznacza to jednak tylko tyle, że może wnieść o przeprowadzenie dowodu przez organ procesowy, względnie może wnieść o dopuszczenie go do udziału w czynnościach dowodowych. Nie ma zatem podejrzany możliwości gromadzenia własnych dowodów, poszukiwania ich w drodze własnych działań.

Jeśli postępowanie przygotowawcze zakończy się konkluzją, że popełniono

1. Pomijam w tym miejscu problematykę relacji prawa krajowego do prawa Unii Europejskiej, gdyż ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na szczegółową analizę tej tematyki.

2. S. Waltoś, Proces karny zarys systemu, Warszawa 2000, s. 355.

3. Postępowanie wykonawcze objęte jest osobną ustawą – Kodeksem postępowania wykonawczego uchyloną także w 1997 r.

przestępstwo i wykryto jego sprawcę prokurator sporządza akt oskarżenia⁴, który przesyła do właściwego sądu. Akt oskarżenia jest skargą inicjującą postępowanie i wyznacza ramy rozpoznania sprawy przez Sąd. Ten etap postępowania karnego cechuje się zasadą kontrydiktoryjności. Prokurator przyjmuje postać oskarżyciela po drugiej zaś stronie staje oskarżony i jego obrońca (obrona w niektórych sprawach jest obowiązkowa) a sąd wysłuchując racji obu stron ustala stan faktyczny i ocenia ewentualną odpowiedzialność oskarżonego, która przybiera formę wyroku.

Praktyka sądowa przedstawia się jednak nieco odmiennie z uwagi na naczelną zasadę postępowania dowodowego tj. zasadę prawdy materialnej, która ujęta jest w formule, że podstawą wszelkich rozstrzygnięć w sprawie powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne. Oznacza to dla sądu obowiązek podjęcia wszelkich starań do realizacji tego założenia. Przede wszystkim Sąd ma prawo i obowiązek przeprowadzenia wszystkich dowodów jakie uznał za konieczne do rozstrzygnięcia sprawy. Nie jest ograniczony wnioskami oskarżyciela i oskarżonego. Często doprowadza to do sytuacji, w której sąd wręcz zastępuje strony w działaniu. Sąd ma obowiązek uzupełniać niedobory postępowania przygotowawczego, a także z urzędu wyjaśniać każdą okoliczność, która powoduje wątpliwości co do sprawstwa oskarżonego. Popętnienie przez Sąd błędów w ustaleniach faktycznych, które miały wpływ na treść orzeczenia

(nawet jeśli strony podczas procesu nie kwestionowały tych ustaleń) może skutkować uchyleniem wyroku w ramach kontroli instancyjnej.

Ponadto podobnie jak w postępowaniu przygotowawczym aż do połowy lipca 2015 r. nie było możliwe wprowadzenie i wykorzystanie przez oskarżonego tzw. dowodów prywatnych. Taka kategoria po prostu nie istniała⁵. Znaczenie dla sądu miały bowiem tylko dowody przeprowadzane w przewidzianej prawem formie przez publiczne organy procesowe. Dla przykładu – oskarżony nie mógł wykorzystać dla swojej obrony nagrań z podsłuchów, które sam zamontował u innej osoby celem uzyskania od niej jakiejś informacji.

3. Nowelizacja procedury

Natomiast 1 lipca 2015 r. weszła w życie ogromna nowelizacja kodeksu postępowania karnego. Ma ona na celu przede wszystkim zwiększenie kontrydiktoryjności postępowania karnego na dwóch pierwszych jego etapach i przesunięcie obowiązków dowodowych z Sądu na strony, co zbliżyłoby model postępowania karnego do modelu postępowania cywilnego, gdzie w zasadzie działanie Sądu ogranicza się do zasady *da mihi factum, dabo tibi ius*⁶. Zmiana ta odnosi się jednak w głównej mierze do postępowania jurysdykcyjnego. Zasada prawdy materialnej w dalszym ciągu obowiązuje chociaż została ona nieco osłabiona, przynajmniej teoretycznie.

Nowe brzmienie otrzymał art. 167

4. Jakkolwiek na gruncie polskiego prawa karnego istnieje możliwość wniesienia aktu oskarżenia do sądu bezpośrednio przez pokrzywdzonego to odnosi się ona w głównej mierze do wąskiej kategorii wyraźnie wskazanych przestępstw np. zniesławienia (prywatny akt oskarżenia) lub do sytuacji, w której prokuratura z różnych przyczyn odmówiła wniesienia aktu do sądu, a strona wyczerpała skomplikowaną procedurę zaskarżenia tej decyzji (subsydiarny akt oskarżenia).

5. P. Kardas, Podstawy i ograniczenia przeprowadzania oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych, [w:] *Paestra* nr 1-2/2015, s. 7-23.

6. Reforma, o której mowa ma szeroki zasięg, na potrzeby niniejszego opracowania odniesiono się jedynie do kwestii postępowania dowodowego.

kodeksu postępowania karnego, który odnosi się do inicjatywy dowodowej. Stanowi on, że w postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnie okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnie okolicznościami, sąd może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu. Natomiast w innym postępowaniu przed sądem niż wyżej opisane oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.

Problematyka wprowadzania dowodów do procesu komplikuje się jeszcze bardziej z uwagi na nieznany do tej pory zakaz dowodowy sformułowany w art 168 a kodeksu postępowania karnego. Stanowi on, że niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego. Wprowadzenie tej regulacji miało na celu usunięcie rozbieżności w orzecznictwie sądów, gdyż do tej pory w różny sposób traktowały one tzw. owoce zatrutego drzewa. Regulacja różni się jednak od chyba najbardziej znanej zasady postępowania dowodowego w procesach amerykańskich. Po pierwsze polski przepis nie zakazuje wykorzystywania dowodu, który powstał dla innych celów niż postępowanie karne. Wydaje się

zatem, że zakaz został przewidziany zbyt wąsko. Po drugie wątpliwości budzi w jaki sposób sąd ma dokonywać oceny czy dany dowód został uzyskany za pomocą czynu zabronionego. Jest to kwestia proceduralna konieczna jest do stwierdzenia niedopuszczalności dowodu ale przepis nie zawiera w ogóle wskazań w tym zakresie. Nie jest też jasne, w przypadku stwierdzenia, że dowód został uzyskany za pomocą czynu zabronionego, czy ewentualne wszczęcie postępowania przeciwko osobie, która popełniła przestępstwo w związku z uzyskaniem tego dowodu, ma wpływ na tok postępowania głównego.

Temat ten jest nowy dla doktryny prawa i w chwili obecnej stanowi przedmiot ożywionej dyskusji.

Powracając jednak do tematyki tzw. dowodów prywatnych, wskazać należy na kolejną nową możliwość odczytywania na rozprawie wszelkich dokumentów prywatnych, powstałych poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczeń, publikacji, listów oraz notatek. Wcześniej wspomniano, iż do momentu nowelizacji za dowód uznawano tylko to, co zostało zebrane przez organy procesowe na potrzeby postępowania. Zmiana przepisów umożliwi dowodzenie faktów w zupełnie nowy sposób. Dla przykładu, gdy do rozstrzygnięcia sprawy potrzebne są wiadomości specjalne organ procesowy powołuje biegłego. Biegły powoływany jest przez Sąd i na jego zlecenie wykonuje opinię. Jeśli oskarżony poza postępowaniem na własny rachunek zatrudnił specjalistę np. z zakresu rekonstrukcji wypadków drogowych to do tej pory tak sporządzona opinia nie miała znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy,

nawet jeśli strona chciała dołączyć ją do akt sprawy nie stanowiła ona podstawy wyrokowania. Sąd zobligowany był i tak powołać swojego biegłego. Po nowelizacji, nie ma przeszkód by opinia prywatnie zatrudnionego eksperta została zaliczona w poczet materiału dowodowego. Nie została ona co prawda zrównana z opinią biegłego sądowego jednak większość doktryny opowiada się za tym, że jej waga procesowa jest taka sama.

Nowy model postępowania karnego obowiązuje od ponad pół roku jednak ustawa ma w pełni zastosowanie jedynie do spraw wszczętych po 1 lipca 2015 r. Wobec czego część spraw odbywa się w dalszym ciągu wg starych zasad. Trudno zatem dokonać oceny funkcjonowania nowego modelu. Tym bardziej, że ustawodawca rozważa możliwość cofnięcia nowelizacji i to jeszcze w tym roku.

4. Pozostałe zasady postępowania dowodowego

Kolejną zasadą rządzącą postępowaniem dowodowym jest zasada bezpośredniości. Oznacza ona, że organy procesowe powinny dokonywać ustaleń faktycznych w oparciu o dowody pierwotne a powinny unikać zastępowania tych dowodów dowodami pochodnymi. Zasadę tę możemy wywodzić z kilku przepisów. Przede wszystkim wskazać należy, że podstawą wyroku może być tylko całościowy obraz okoliczności ujawnionych w toku rozprawy głównej, co oznacza, że są to okoliczności, które sąd ustalił sam lub ujawnił okoliczność ustaloną w inny sposób. Ponadto sąd rozstrzygający sprawę ma obowiązek bezpośrednio zetknąć się z danym

źródłem dowodowym. Dlatego też niedopuszczalna jest zmiana składu orzekającego w toku postępowania. Sąd może jedynie wyjątkowo zlecić dokonanie czynności dowodowej innemu sądowi i tylko wtedy gdy przepisy to przewidują. Często zdarza się, że sąd rozpoznający sprawę zleca przesłuchanie świadka zamieszkującego w znacznej odległości od jego siedziby, sądowi najbliższemu danemu świadkowi. Co więcej dowodu z zeznań oskarżonego lub świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych. Zasada ta doznaje największego ograniczenia w postępowaniu odwoławczym. Sąd rozpoznający apelację co prawda może przeprowadzać dowody, jednakże ustawa zabrania mu przeprowadzić dowody co do istoty sprawy. Gdy sąd ten uzna, że postępowanie dowodowe wymaga powtórzenia po prostu uchyla wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji (który naturalnie orzeka w innym składzie).

Proces powinien przebiegać sprawnie i szybko. Czynności sądu powinny być skoncentrowane i stanowić zwarty ciąg. Ta szybkość nie jest jednak wartością nadrzędną nad prawidłowym tokiem postępowania. Dlatego procesy karne w Polsce zwykle trwają długo. W sprawach skomplikowanych o największym ciężarze gatunkowym postępowanie toczy się kilka lat. Konstytucja co prawda stanowi, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie. Jednak przez długi czas nie było w przepisach ustaw skutecznej drogi do skarżenia opieszałego rozpoznania sprawy przez Sąd. Polska jest też stroną Konwencji o Ochronie

Praw Człowieka i Podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r., w która zawiera takie samo uregulowanie jak Konstytucja. Co więcej Polska podlega orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jedna ze spraw wniesionych do tego Trybunału spowodowała wprowadzenie specjalnej ustawy. Wyrokiem z dnia 26 października 2000 r. w sprawie nr 30210/96 Kudła przeciwko Polsce Trybunał stwierdził naruszenie przez Polskę praw Konwencji, zasądził na rzecz skarżącego zadośćuczynienie. Konsekwencją tego orzeczenia było wprowadzenie do polskiego systemu ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

Jeśli w trakcie procesu (ustawa powyższa odnosi się także do procesu cywilnego) strona uzna, że sąd bez przyczyny nie podejmuje czynności lub pomiędzy czynnościami jest nieuzasadniona przerwa ma możliwość złożenia skargi. Skarga ta jednak wbrew pozorom nie przyspiesza postępowania a jedynie powoduje, że akta sprawy trafiają do sądu nadrzędnego i sąd ten bada czy wszystkie czynności były podejmowane przez sąd we właściwym czasie. Jeśli stwierdzi uchybienia w tym zakresie wydaje postanowienie o stwierdzeniu przewlekłości postępowania i przyznaje stronie swoiste odszkodowanie od 2 do 20 tysięcy złotych⁷. Po zakończeniu tego postępowania wpadkowego akta sprawy wracają do sądu rozpoznającego sprawę.

Ostatnim etapem postępowania dowodowego jest ocena dowodów. Ustawodawca zwykle narzuca określone reguły wartościowania dowodów.

W historii prawa wyróżniano różne systemy tych reguł od bardzo ściśle kategoryzujących dowody – system oparty na tzw. legalnej teorii dowodowej aż do pozwalających sędziemu ich ocenę całkowicie dowolnie. Obecnie system występujący w procesie karnym można w ślad za doktryną nazwać systemem swobodnej, kontrolowanej oceny dowodów. Zasada ta wyrażona jest wprost w kodeksie postępowania karnego w art. 7, który stanowi, że organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.

Oznacza to, że ocenie instancyjnej nie podlega samo przekonanie sądu a metoda jaką sąd do danego przekonania doszedł. Sąd winien kierować się trzema obiektywnymi kryteriami : zasadami logicznego rozumowania, wskazaniem wiedzy oraz doświadczeniem życiowym. Ta ostatnia kategoria jest najtrudniejsza do uchwycenia i zdefiniowania. W głównej mierze chodzi tu o pewne reguły rządzące światem, prawidłowości społeczne, realia dnia codziennego.

Cały proces rozumowania sądu znajduje odzwierciedlenie w uzasadnieniu wyroku. Co prawda Sąd z reguły sporządza uzasadnienie wyroku dopiero po jego ogłoszeniu i na wniosek strony jednak ma obowiązek wyjaśnić tam jakie fakty uznał za udowodnione lub nie udowodnione, na jakich dowodach się oparł, w jakim zakresie a dlaczego nie uznał przeciwnych dowodów.

Jak już wcześniej wspomniano strona niezadowolona z rozstrzygnięcia może

7. Czyli maksymalnie około 4,5 tys euro.

w odwołaniu – apelacji wskazywać na błędne ustalenie stanu faktycznego a także na naruszenie konkretnych przepisów procesowych odnoszących się do dowodów wykazując jaki miały one wpływ na treść wyroku.

5. Poszczególne środki dowodowe

Zwykle pierwszym przeprowadzanym przez sąd dowodem są wyjaśnienia oskarżonego. Oskarżony może dobrowolnie i swobodnie wypowiedzieć się co do przedmiotu procesu. Zarówno w postępowaniu przygotowawczym jak i sądowym. Jego wyjaśnienia wpisuje się do protokołu. Może także bez podania przyczyny odmówić wyjaśnień lub odmówić odpowiedzi na poszczególne pytania. Odmowa taka nie ma dla niego żadnych negatywnych konsekwencji – stanowi wyraz jego prawa do obrony. Co ciekawe nie ma on także obowiązku obciążania samego siebie ani nawet mówienia prawdy. Ponadto samo przyznanie się oskarżonego do winy nie jest już oceniane w kategorii królowej dowodów. W przeciwieństwie do współczesnego procesu angielskiego samo przyznanie się oskarżonego do winy (plea of guilty) nie obliguje sądu do zaniechania dalszego postępowania dowodowego i wydania wyroku skazującego. Nie ma w Polsce także instytucji ławy przysięgłych, która oceniałaby winę. Kompetencje w tym zakresie ma wyłącznie sędzia. Co prawda w niektórych kategoriach spraw obok sędziów zawodowych występują ławnicy czyli zwykli obywatele wybierani do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, jednak mają oni taki sam zakres kompetencji jak sędziowie zawodowi. Dopiero nie budzące wątpliwości przyznanie się oskarżonego do winy połączone z jasnymi okolicznościami

popęłnienia przestępstwa umożliwia skrócenie postępowania dowodowego lub dobrowolne poddanie się karze. Jeśli jednak okoliczności czynu budzą wątpliwości lub sporny jest wymiar kary Sąd przeprowadza proces w całości.

Nie ma wątpliwości, że obok zeznań oskarżonego najstarszym środkiem dowodowym są zeznania świadków. Świadek przedstawia organowi procesowemu swoją wiedzę o faktach. W przeciwieństwie do oskarżonego zobligowany jest mówić prawdę. W pierwszej kolejności zaraz po sprawdzeniu tożsamości świadka uprzedza się go o jego obowiązkach – w tym o mówieniu prawdy z pouczeniem o odpowiedzialności za składanie fałszywych zeznań oraz o jego uprawnieniach w tym o prawie do odmowy zeznań lub odpowiedzi na poszczególne pytania. Świadek może odmówić złożenia zeznań jedynie w przypadkach określonych ustawowo. Wtedy kiedy związany jest szczególnym rodzajem tajemnicy zawodowej i nie został z niej zwolniony, gdy jest krewnym oskarżonego (ustawa określa stopień pokrewieństwa). W pierwszej kolejności należy świadkowi umożliwić swobodną wypowiedź następnie sąd i strony zadają uzupełniające pytania. Gdy podczas rozprawy przed sądem świadek oświadcza, że nie pamięta szczegółów wydarzeń odczytuje mu się jego zeznania złożone w postępowaniu przygotowawczym.

Szczególnym rodzajem świadka jest tzw. świadek anonimowy. Jest to osoba, która podlega z różnych względów szczególnej ochronie i sąd postanowił zachować w tajemnicy jego dane osobowe. Jego przesłuchanie następuje w taki sposób aby nie można było ujawnić jego

tożsamości. Zwykle świadek taki nie stawia się na rozprawie w budynku sądu a w innym miejscu a miejsca te mają ze sobą łączność za pomocą sprzętu audio wizualnego.

Kolejnym wyróżnionym ustawowo rodzajem świadka jest świadek koronny. Instytucja ta miała mieć początkowo charakter czasowy i obowiązywać do 2006r. ale przedłużono jej obowiązywanie na czas nieokreślony. Świadek koronny to podejrzany w sprawach o określone przestępstwa wymienione w zamkniętym katalogu popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej, który zostaje dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka przeciwko innym współuczestnikom. Nagrodą za współdziałanie z organami ścigania jest niepodleganie karze za przestępstwa w których uczestniczył a które ujawnił. Dzięki świadkom koronnym udało się w Polsce rozbić i osądzić wiele zorganizowanych grup przestępczych, które w głównej mierze działały pod koniec lat 90. Świadek koronny, który wystąpił przeciwko tzw. gangowi pruszkowskiemu (nazwa pochodzi od miasta gdzie zamieszkiwała większa część jego członków) w chwili obecnej wydaje popularne książki, w których odstania kulisy działania gangsterów.

Problematyka dowodu z opinii biegłych była omawiana we wcześniejszej części postępowania. Omówienia natomiast wymaga określenie różnicy pomiędzy oględzinami, wizją lokalną i eksperymentem procesowym.

Oględziny to zapoznanie się przez organ procesowy z miejscem, rzeczą lub ciałem osoby. Należą z reguły do czynności niepowtarzalnych. Wizja lokalna to natomiast czynność kryminalistyczna

polegająca na poznaniu miejsca zdarzenia w celu sprawdzenia wcześniej uzyskanych informacji. Natomiast eksperyment procesowy przybiera formę doświadczenia bądź odtworzenia przebiegu zdarzeń stanowiących przedmiot postępowania. Jego celem jest przeważnie sprawdzenie ustalonej w inny sposób wersji stanu faktycznego.

Katalog przedstawiony powyżej nie jest wyczerpujący. Polskie prawo karne nie precyzuje zamkniętego katalogu dowodów. Obok już omówionych występują także dowody rzeczowe (np. narzędzia zbrodni), dowody z dokumentów, podsłuch procesowy, wywiady środowiskowe.

6. Zakazy dowodowe

Ostatnim zagadnieniem wartym omówienia są, wspomniane szczerzątkowo wcześniej zakazy dowodowe. Tradycyjnie w polskiej nauce dzieli się je na zakazy dowodzenia określonych faktów, zakazy dowodzenia za pomocą określonych dowodów oraz zakazy stosowania określonych metod dowodzenia⁸.

Wśród tej pierwszej kategorii możemy wyróżnić m. in. zakaz dowodzenia treści zeznań złożonych przez świadka, który skorzystał z prawa do odmowy zeznań a także z przebiegu narady sędziowskiej. Warto jednak szerzej wspomnieć o zakazie sformułowanym w art. 8 kodeksu postępowania karnego, który z jednej strony określa zasadę jurysdykcyjnej samodzielności sądu karnego z drugiej zaś kształtuje zakaz dowodowy. Sąd rozpoznający sprawę karną nie jest związany rozstrzygnięciami danej kwestii, które wcześniej były przedmiotem badania sądu cywilnego

8. S. Waltoś, Proces karny zarys systemu, Warszawa 2000, s.355.

lub władz administracyjnych. Jednakże Sąd karny jest związany prawomocnymi rozstrzygnięciami sądu kształtującymi prawo albo stosunek prawny. Nie może więc przykładowo ignorować wyroku orzekającego rozwód albo ustalającego ojcostwo. Nie można zatem dowodzić istnienia prawa lub stosunku prawnego wbrew ustaleniom orzeczenia innego sądu.

Ustawa zabrania też dowodzenia za pomocą określonych dowodów. Większość zakazów tego rodzaju odnosi się osób, które ze względu na jakiś szczególny przymiot nie mogą być powoływane na świadka. Przede wszystkim nigdy nie wolno powoływać obrońcy, który miałby świadczyć na temat okoliczności stanowiących tajemnicę obrończą. Podobnie wygląda sytuacja duchownego – spowiednika na okoliczność spowiedzi. Ponadto nie można przesłuchiwać świadków, którzy oświadczają, że korzystają z prawa do odmowy zeznań gdyż są osobami bliskimi oskarżonemu lub pozostają w szczególnie bliskim stosunku osobistym a także świadków związanych w różny sposób tajemnicą służbową lub zawodową – jednak w wyjątkowych sytuacjach sąd może zwolnić ich z zachowania tajemnicy.

Co oczywiste, zakazaną metodą uzyskiwania dowodów są tortury ale zakazane jest także ograniczanie wypowiedzi osoby przesłuchiwanej w granicach określonych celem jej przesłuchiwania. Niedopuszczalne jest wpływanie na wypowiedzi osoby przesłuchiwanej za pomocą przymusu lub groźby bezprawnej.

Ustanowiono także zakaz stosowania hipnozy albo środków chemicznych lub

technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem. Oznacza to także, że organy procesowe nie mogą wymusić na żadnej osobie poddania się badaniu za pomocą wariografu. Takie badanie może odbyć się wyłącznie po wyrażeniu świadomej zgody przez osobę przesłuchiwaną (art. 171 §5 pkt 2 w związku z art. 199a kodeksu postępowania karnego).

7. Wnioski

Mając na względzie powyższe ogólne uwagi dotyczące postępowania dowodowego w polskim procesie karnym dostrzec należy, iż w chwili obecnej postępowanie to przechodzi największą zmianę od momentu uchwalenia kodeksu postępowania karnego. Zmiany te ogólnie zmierzają do zwiększenia dominacji zasady kontradiktoryjności postępowania, co wiąże się z jednej strony ze zwiększeniem uprawnień stron (głównie oskarżonego) do wprowadzania dowodów niezabranych przez odpowiednie organy procesowe a z drugiej strony wymusza konieczność rozbudowania problematyki zakazów dowodowych. Znowelizowane przepisy budzą ogromne kontrowersje zarówno wśród doktryny prawa jak i praktyków. Warto przyglądać się procesowi stosowania ich w praktyce.

8. Bibliografia

Legal acts:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4th November, 1950 as published in Dziennik Ustaw 1993 No. 61, item 284;

2. The Constitution of The Republic of Poland of 2nd April, 1997 as published in Dziennik Ustaw No. 78, item 483;
 3. The Code of Penal Procedure of 6th June, 1997 as published in Dziennik Ustaw No. 89, item 555, as amended;
 4. The Penal Code of 6th June, 1997 as published in Dziennik Ustaw No. 89, item 553, as amended;
 5. The act of complaint for violation of the right to examine a case immediatally of 17th June, 2004 r. as published in Dziennik Ustaw No. 179, item 1843, as amended;
 6. The act of crown witness of 25th June, 1997 No. 115, item 738, as amended;
- Others:
1. B. Banaszak, Prawo konstytucyjne, Warszawa 2010.
 2. A. Bojańczyk, Czy zaniechanie przez sąd skorzystania z inicjatywy dowodowej może być przedmiotem kontroli odwoławczej w znowelizowanym procesie karnym? [at:] Palestra No. 5-6/2015, p. 201-206.
 3. J. Grajewski, Przebieg procesu karnego, Warszawa 2008.
 4. J. Grajewski (red.), Prawo karne procesowe – część ogólna, Warszawa 2009.
 5. M. Kallas, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komenatrz, Warszawa 2001.
 6. P. Kardas, Podstawy i ograniczenia przeprowadzania oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych, [at:] Palestra No. 1-2/2015, p. 7-23.
 7. M. Oljenik, J. Pilc, Znowelizowany art. 427§3 k.p.k. w świetle zasady prawdy materialnej i prawa do obrony a tzw. prekluzja dowodowa, [at:] Palestra No. 1-2/2016, p. 146-155.
 8. R. Rynkun- Werner, Adwokat z urzędu, Warszawa 2011.
 9. D. Świecki, Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych, Warszawa 2010.
 10. S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów, Warszawa 2016.
 11. D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2015.
 12. S. Waltoś, Proces karny zarys systemu, Warszawa 2000.